Askehaven og Østerlyng

- fra hedens landbrugsland til fritidsland

Annie Brydegaard Danielsen

COPYRIGHT © ANNIE BRYDEGAARD DANIELSEN ALL RIGHTS RESERVED.
ISBN 978-87-93753-26-6 (PDF EBOG)
ISBN 978-87-93753-27-3 (EPUB EBOG)

FORLAGET KREATIVE DRÅBER

Indholdsfortegnelse

Om Annie Brydegaard Danielsen 4
Forord 5
Annies 15 erindringsbøger kan købes på kd.ebog.dk 6
Indledning 8
Den næsten døve dreng fra Østerlyng 12
Jens Larsen og Mette Hansdatter 15
Store Peter Madsen Lergraven 16
Hedegårde og huse på Østerlyng 22
Fra Dyvekærgård over Egenæs til Askehaven 26
Telefonmontøren og Ævle Jens 39
Askehaven 50 - 55 41
Victor Hansen 43
Askehavens Pelsdyrfarm 47
Midt i Askehaven 49
Askehaven 11 56
Landsbyen Askehaven 57
Jernhandleren 61
Lindegården Østerlyngvej 63
Rækkehusene på Østerlyngvej 64
Købmand Titten 74
Østgården 75
Købmandsgården Algade 27 80
Østerlyngvej 63 og 65 85
Østerlyngvej 63 og 65 86
Hartz' husmandssted Østerlyngvej 87
Husmandsstedet Østerlyngvej 80 og Granly Østerlyngvej 85 91
Arbejderboligerne på Hovvigvej 101
Fra Østerlyngsvej 113 til 121 106

Hannes Hus Østerlyngvej 110 111
Familien Terp Simonsen 114
Området ved P. Jørgensensvej 128
Købmand Aksel Gregersen 131
Gartneriet og Vokssmelteriet Østerlyngvej 137
Blommestien, Æblestien og Pærestien 141
Skovvænget 146
Borgmesterlodden 149
Skovridervej 151
Rosendalen 152
Tommy Kenter 156
Huse og husmandssted i Rosendalen Syd 159
Forskodderne 162
Et arbejderhjem 168
Træskomageren i Forskodderne 172
Lindely Gartneri 173
Apotekerstien, Farmaceutstien, Laborantstien og Provisorvej. 176
Provisorvej 183
Garvergårdens lynglod matr. nr. 53a Østerlyng 184
Ingeborg og Jakobs Husmandssted 188
Flygtninge Kolonien 195
Ordensmagten 196
Platanvej og Grønnevej 202
Østerdalen 203
Firkløvervej 209
Traditioner og Udflugter 210
Safari i Fredsskoven 216
Omregninger af gamle målenheder og mønter 239
Kilder 240
Bagsiden 243

Om Annie Brydegaard Danielsen

Annie blev født i 1951 på Brydegaard i Nakke, som den ældste af Daniel og Else Danielsens 3 piger.
Hun flyttede fra slægtsgården i 1969, og gården blev solgt i 1978. Men selvom hun flyttede først til Vig og senere til Holbæk, følger hun den dag i dag med i, hvad der sker i Nakke - Rørvig sogn og omegn.

Annie har det som en svamp: Hun suger alt til sig. Med alle sanser. Hun er interesseret i mennesker. Deres vilkår, deres liv og historier.

Det kombineret med hendes historiske interesse og uddannelse som lærer og museumsassistent, gør det interessant og spændende at læse om hendes barndoms hjemegn.

Forord

Jeg er kommet på Østerlyng og i Askehaven. Det foregik de første år enten bag på min mors cykel eller sammen med min far på bukken af hestevognen, der indeholdt slagterisvin eller foder fra Carl Jensens købmandsgård.

I de 3 år, hvor jeg gik i realskolen Borger- og Realskolen på Grundtvigsvej, cyklede jeg i solskin, blæst, regn, sne eller islag fra Nakke over Hovvigvej og ad Østerlyngvej gennem Lindealle til Borger- og Realskolen på Grundtvigsvej. Jeg har altid været nysgerrig på, hvad der gemmer sig af menneskers livshistorie bag et hus, et landbrug, et kroget træ, en skov rundt på Østerlyng.

De gamle og nye billeder med motiver af gårde, huse, forretninger, fritidshuse og landskaber er et studie værd. Stavemåder og husnumre har ændret sig. Måske har du på en ferie kørt forbi, eller genkender dit nuværende hus, dit gamle hjem, en person du kender eller er i familie med.

Bogen består af enkeltstående kapitler, hvor jeg begynder med de steder, hvor man gennem de ældste kilder om beboere på Østerlyng, får indblik i tiden med krigene i 1848 og 1864 og frem til 1950'erne. I de øvrige kapitler er det også gennem erindringer, billeder, avisudklip og citater fra beboere eller deres efterkommere, at man får indblik i udviklingen.

På Østerlyng og i Askehaven er udviklingen gået fra hedens landbrugsland til fritidsland. Man kan beklage udviklingen eller glæde sig over den, som man vil. Den er en kendsgerning – også i Fredsskoven.

Annie Brydegaard Danielsen

november 2020

Annies 15 erindringsbøger kan købes på kd.ebog.dk

Bog 1 - Erindringer om Nakke By, Galbuen, Hovvig og Slottet - Om gårdenes udflytning, bønder, husmænd, håndværkere, fjernsyn for børn og fattighus - og hvordan en andelsvaskemaskine gjorde livet lettere

Bog 2 - Erindringer fra Nakke Midtby - Om Nakke Købmandshandel, Andelsfrysehus, sognerådsformanden, Rørvigslagteren, fiskemand, brødmand, postbud, vagabonder - og om Nakke Andelsmejeris betydning for hygiejnen

Bog 3 - Erindringer fra Nakke By Øst - Om gadekæret, høker, skomager, hjulmand, vejmand, landmænd og proprietæren - Rørvigs Konge

Bog 4 - Skoleerindringer fra Nakke, Rørvig og Nykøbing - Fra rytterskole og sogneskole til realskole - teater, sang og musik skaber sammenhold

Bog 5 - Erindringer om arbejdslivet på landet - Om glæder, sorger, traditioner og nissens grød

Bog 6 - Erindringer fra Nakke Vestvej, Hovvigvej, Slettemosevej og Slettehøjvej - Om ægmand, landmænd og by-landmænd - og elektriciteten kommer til Rørvig Kommune

Bog 7 - Erindringer fra Rishøjvej, Isøre Central og Schou Tex Nykøbing - Om fiskere, bådebyggere, landmænd, feriekoloniens kvinder og børn – og om Rørvig Sogns Sygeplejeforening med klinik i Lindegården

Bog 8 - Erindringer fra Nakke Østvej, Graudebjergvej og Nakkehage - Om bønder og husmænd, Isefjorden og Rønnen, Skredbjerg, borggårde, pensionater, tørv og krig, pipstenen, sommerhuse, Rørvig Husholdningsforening - og patienter fra SNS

Bog 9 - Erindringer omkring Nord, Oddermosen, Søndervang og Rørvig By - Om Hedemanden, gårde og husmandsbrug, sankeret, krigen og foreningslivet, mælkedreng på Billesborg - og udflugter til livet på Hesselø

Bog 10 - Erindringer fra Nakke Lyng, Trolleskoven, Rørvig og Nakke Skov - Livet omkring Sognegården, biblioteket, idrætsforeningerne, maskinstationer, kirken, Alderdomshjemmet -og om klapjagter, juletræsfester, fastelavn og Asfaltbal i Nykøbing

Bog 11- Erindringer fra Hovvig og Ringholm - Om mennesker, der altid har ændret landskabet og skabt landskabet

Bog 12 - Erindringer fra Rørvig, Nakke Lyng, Klitborg og Jagtborg - Om sandflugt, natur, landbrug, handel og mennesker i et samfund i forvandling

Bog 13 - Ulstrup Skole - erindringer fra rytterskolen i Eskildstrup og sogneskolen i Ulstrup

Bog 14 - Østerlyng - Ingeborg og Jakobs husmandssted

Bog 15 - Feriekolonierne - omkring Rørvig, Nakke og Nykøbing

Indledning

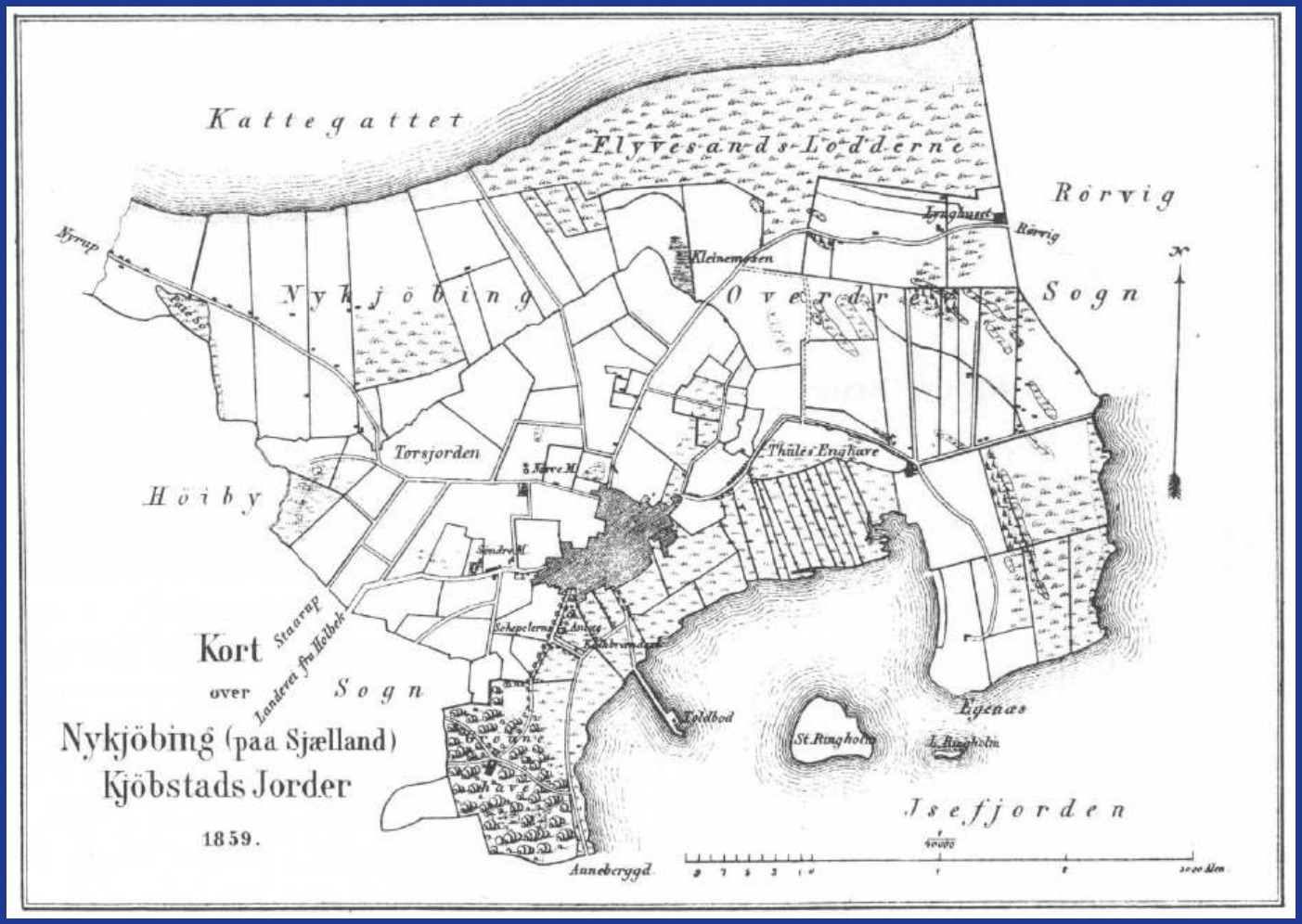

** Kort over Nykøbing købstads jorde i 1859.

På det Kongelige Videnskabers Societets kort fra 1771 er der to holme, Lille Ringholm og Store Ringholm, udfor halvøen Egenæs i Nykøbing Bugt, der er en del af Isefjorden. På de to Ringholme er fundet spor efter mennesker fra oldtiden i form af stenkiler, spydspidser og flintespåner. Øerne har næppe været beboet, men har snarere tjent som jagtstation, hvor fugle, sæler og fisk har været at fange.

Skærby Bakke er det højdepunkt, hvorom det nærmeste kystlandskab er dannet. Fire vifter af strandvolde strækker sig ud henover Vesterlyng, Vangen og Østerlyng. Uden på vifterne er senere blæst sand fra klitten, herved har de tre områder tilsammen været købstaden Nykøbings overdrev.

I dette nøgne landskab var de første vejspor blevet anlagt i 1797 i forbindelse med udskiftningen af købstaden Nykøbings markjorde. Med en vejbredde på 6 alen, skulle de sikre borgernes adgang til strande, hvor de havde sankeret til at hente sand til byggemateriale, og tang til gødning og madrasfyld, og i lergravene måtte sankes ler.

Vejsporet, der forbandt Nykøbing og Rørvig, førte forbi strækninger med sumpede mosestrækninger og kær. Den norsk/danske naturvidenskabsmand Henrik Steffens, der en gang havde været huslærer i Odsherred, beskrev egnen mellem Nykøbing og Rørvig: *”Frygtelig øde og vild. Flyvesandet har fortrængt al plantevækst; overalt bevægelige sandhøje, hvis sted og form stormen, som kommer susende ind fra det vilde hav, uafbrudt forandrer.”*

Et andet vejrspor førte på den tid forbi Thules Enghave, der også blev kaldt Askehaven, der lå ud til kystlinjen ved Nykøbing Bugt. Vejens formål gennem Askehaven var at føre kvæg til og fra Egenæs. Vanddybden mellem Lille Ringholm og Store Ringholm var så lille, at folk og fæ kunne gå over til øerne. Selve vadestedet skal have været afmærket med riskoste. Græsningsretten på øerne tilhørte forskellige købmænd i Nykøbing. Vejen til Ringholmene var lang, så det har næppe været malkekøer, man har haft gående der. Derimod har ungkreaturer haft godt gavn af øernes saltholdige urter og græsser. På den tid boede øjensynlig ingen mennesker langs vejen til Egenæs, men på kortet fra 1797 er der markeret en lade med plads til ungkreaturer, og måske har hyrden boet der.

Ask er et meget gammelt nordvesteuropæisk navn af uvis oprindelse. Det kendes fra oldnordiske middelalderlige kilder og stednavne som Askehaven. Dette skovtræ kan under gunstige forhold blive indtil 40 m højt og 300 år gamle. Ask får ofte en opretstamme med en forholdsvis åben hvælvet krone. De unge glatte askegrene med lancetformede blade var i tidligere tider anvendelige som vinterfoder for kreaturer især i egne med sparsomt høslæt. Askens elastiske ved var en af de værdifuldeste træsorter i danske skove. Træet var velegnet til fabrikation af skafter til økser, skovle, grebe, høtyve og hakker, endvidere anvendes det til stænger, hamler, svingler på vogne, desuden til årer og ski, samt bødker og møbeltræ. Derfor er det sidste Asketræ for længst fældet i Askehaven, så nu er kun navnet tilbage.

På gamle kort har området syd for Askehaven har navnet Thules Enghaven. På de samme kort ses afmærkning af en gravhøj med navnet Brunhøi; men fysiske spor efter den er som sunket i jorden i dag.

I 1839 ser det ud til, at der har været opført et par husmandssteder og småhuse langs vejen gennem Askehaven til Egenæs. Senere kom yderligere et par husmandssteder til, og i sidste halvdel af 1800’tallet blev vejen forbi Thules Enghavens kyststrækning bygget.

** Et billede taget af Anna Schibsbye. 'Hytten ved Rørvigvej 1904' stod der på glaspladen. Inga Bøje Nielsen fortalte, at det efter al sandsynlighed er et af de gamle hyrdehuse fra den gang Østerlyng var græsning for gæs, får og kvæg i købstadens gårde helt tilbage fra omkring 1800. (Inga Bøje Nielsen)

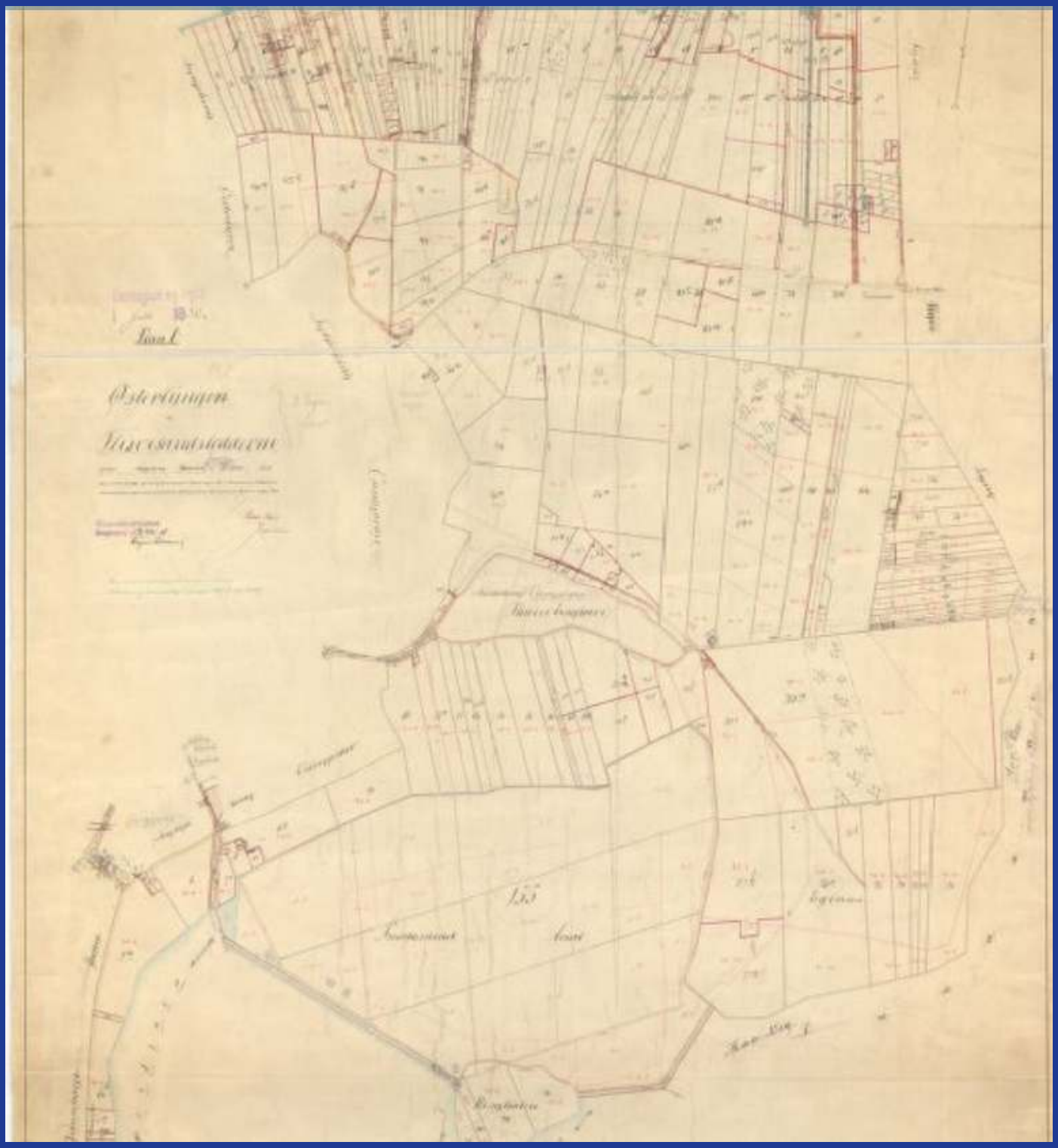

Landskabet ændres her hele tiden ved oddedannelse og tilsanding; men ændredes også ved menneskelige indgreb. Hovvig og Ringholmbugten blev inddæmmet og delvis tørlagt 1869-1872, jorden blev lagt til det nye Ringholm Gods. På matrikelkort indtil 1936 ses Ringholm og på det inddæmmede areal er kun et meget lille vådområde tilbage. Man ser også på det oprindelige fastland, at langt de fleste husmandssteder og smågårde har små lange matrikler.

På et kort Nykøbing-Rørvig Kommune udgav i 1987, kan man se, at rigtig mange veje er opstået i de mellemliggende år.

Den næsten døve dreng fra Østerlyng

Muremester Hans Vilhelm Andersen født 13. november 1881 i Nykøbing fortæller i sine erindringer: *”Da jeg har kalket Rørvig Kirke mange gange, 1. gang i 1914, har jeg rigtig gået og studeret murværket. En gang jeg arbejdede dernede, kom der en ung mand og spurgte mig ud om kirken. Han har formodentlig fra Nationalmuseet fået oplysninger om kirkens forskellige aldre. Selve tårnet er vist bygget i 1850’erne. Det er bygget af tynde flensborgsten. En gammel nu for længst afdød mand i Rørvig har fortalt mig, at et spand heste for en vogn gik af sig selv og trak læs efter læs med mursten fra Rørvig Havn ud til kirken.*

Afdøde avlsbruger Peter Olsen, som ejede den store ejendom i Nørrefjerding på hjørnet af Kildestræde og Nørregade, var født 1844. Han har fortalt, at murerne, som byggede tårnet, kom til Nykøbing en lørdag aften og faldt ind hos hans far, der havde en beværtning. De sagde: Olsen De kan få alle de gamle munkesten, De vil have for at hente dem. Det har været fra den gamle gavl i selve kirkeskibet, hvilket kan ses endnu oven over hvælvingerne.

Min farfar, hvis navn var Anders Jensen, byggede i samme tidsrum et hus på Østre Lyng. Han fik også mange sten fra Rørvig, så noget må der være om det.”

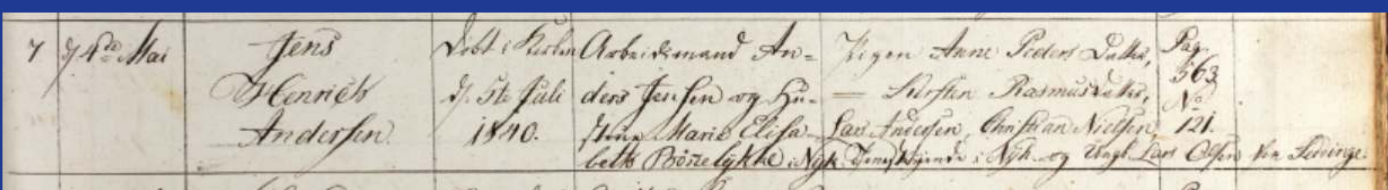
7 — Jens Henrick Andersen — 1840. — Arbeidsmand Anders Jensen og Hustru Marie Elisabeth — Lars Andersen, Christian Nielsen — Pag. 563 No. 121.

** Anno 1840 Nykøbing Kirkebog.

Fra kirkebogen ved vi, at Jens Henrich Andersen blev født den 4. maj 1840. Hans forældre var arbejdsmand Anders Jensen og hustru Marie Elisabeth Bønelykke på Nykøbing Østre Lyng. Den 5. juli samme år blev han døbt i Nykøbing Kirke, hvor de 6 faddere var pigen Anne Pedersdatter, pigen Kirsten Rasmusdatter, Lars Andersen, Christian Nielsen, tjenestetyende i Nykøbing og ungkarl Lars Olsen fra Seddinge.

Præsten skrev dåbsbarnets navn Jens Henrich med ch; men da ch blev udtalt k, førte det til, at Jens Henrich efter hånden blev til Jens Henrik. Da han voksede op, var det under barske kår. Han gik fra Østerlyng til skole i Nykøbing. Godt nok kun hver anden dag, fordi han, som andre småkårsbørn, skulle hjælpe til hjemme de øvrige dage. Jens Henrik var 11 år, da det blev besluttet, at han skulle lære at dreje hjul hos en onkel i Kalundborg. En tidlig morgen vandrede moderen med ham fra Østerlyng til Kalundborg. Jens Henrik havde fået viklet klude om fødderne for at undgå vabler.

I 1863 var Jens Henrik 23 år og slog sig ned som rebslager i Nykøbing. Samme år 21. november blev han gift med pigen Jørgine Nikoline Gottschalck, der tjente hos konsul Hansen, og deres forlovere var rebslager Anders Jensen på Nykøbing Østre Lyng og smed Carl Gottschalck i Rohde. I 1964 blev han indkaldt til soldat, selv om han havde stærkt nedsat hørelse og var blevet kasseret på session. Økonomien var anstrengt og han gik til byens store købmand Bentzen og beklagede sin nød. Købmanden lovede, at han ville sælge reb, så længe fru Andersen var i stand til at sælge reb.

Torben Andersen fortæller videre i bogen 'Odsherred i 1964': *"Købmandens nevø overhørte samtalen og brød ind. "Det er da forkert af dig Onkel!" "Hold din mund, dreng, og vær glad for, at du har en onkel, der kan betale for dig og stille mand for dig." Jens Henrik Andersen kunne ikke betale en stillingsmand og måtte selv drage i krig. Købmand Bentzen kørte ham og andre indkaldte soldater fra Nykøbing til Svinninge Kro og gav dem hver halvanden pægl rom og en rulle skråtobak med på den videre fart".*

Menig Anders Mortensen fra Højby døde ved Dybbøl den 14. april 1864. Menig Jens Nielsen fra Nykøbing Lyng blev dræbt på Dybbøl. Menig ved 3. regiment Hans Villum Larsen, født 16. august 1839 og vokset op på Brentebjerggård i Nakke, døde 16. juni 1864 på lazarettet på Augustenborg Slot. Menig Andreas Petersen fra Rørvig fik slået begge ben af og fik hul i ryggen under kamp i skansen ved Dybbøl, hvorfra han blev båret til lægebehandling og døde af sine forblødninger den 11. april 1864. Det var en soldaterkammerart, Jens Peder Pedersen fra Tengslemark, der i en pause i kampene skrev til Andreas´ hustru.

Jens Henrik blev reddet af sin nedsatte hørelse og ikke sendt i kamp. I stedet blev han oppasser for en overvagtmester på et depot på Als. Torben Andersen fortsætter: *”Den 29. juni 1864 red Jens Henrik Andersen hen til en smed med 2 heste. Men pludselig blev der blæst ’retirér’. Fjenden var i fuld gang med at indtage Als. Nykøbingenseren sprang op på den ene hest og red tilbage mod depotet. Men smeden havde ikke nået at bukke sømmene på hesteskoene, og da han dirigerede hesten til at springe over et markled, slog den op, og sømmene rev et stort sår i Jens Henrik Andersens ene lår. Han nåede heldigvis frem til Høruphav, hvorfra soldaterne blev sejlet mod Fåborg. Men der var gået betændelse i såret. Da skibet ankom til Fåborg, kunne han ikke selv komme op på hesten. En købstadsfrue tog ham under behandling, og såret blev snart lægt.”*

I september blev Jens Henrik hjemsendt til Slagelse. Sammen med en såret artillerist vandrede han mod Holbæk. På en gård gik de ind og spurgte, om de kunne blive kørt til Holbæk. Men bonden afviste dem med, at det ville han ikke, når de havde tabt krigen. De mødte senere en kone, der havde mistet sin store dreng i krigen. Hun gav dem mad og sørgede for de blev kørt til Holbæk Ladegård. Derfra gik Jens Henrik videre til Tuse Næs, hvor han blev færget over til Kongsøre. En onkel i Grønlandshusene kørte ham hjem til Nykøbing, hvor Nikoline havde fået deres første barn.

Jens Henrik satte en annonce i Nykøbing Avis for at fortælle, han var blevet permitteret fra militærtjeneste og nu genoptog sin profession som rebslager. Derudover oplyste han, at en dreng kunne få ansættelse 1. november 1864. Nikoline og Jens Henrik sad stadigvæk hårdt i det, og De danske Våbenbrødre understøttede Jens Henrik Andersen i 1876. Nikoline var død allerede i 1868, og han havde giftet sig med Camilla Christine Olivia Bentzen. Flere og flere fartøjer anløb Nykøbing havn, og de havde brug for reb og tov i mange længder og tykkelser. Jens Henrik døde i 1916; men hans rebslageri blev et familieforetagne, som fortsatte helt frem til 1968 i Nykøbing.

Jens Larsen og Mette Hansdatter

Husmand Jens Larsen og hustru Mette Marie Hansdatters søn Niels Martin Jensen blev født den 6. november 1854 på Østerlyng. Niels voksede op i et hjem, hvor hans mor havde nok at se til med madlavning, tøjvask, rengøring, malkning og tilberedning af vinterforråd. Faren var husmand, bimand og gik ud som tækkemand, og Niels havde lært at bestille noget fra barn af. Både biavl og tækning kom ham til gode, da han blev gift og købte et stykke hede, matr.nr. 9 b, Nakke Lyng.

Fra den 1929 findes et avisudklip i forbindelse med Niels blev 75 år. Beskrivelsen af Niels og hans første hustru og anden hustrus liv og virke har sandsynligvis ikke skilt sig meget ud fra hans forældres på Østerlyng: *"I Morgen, onsdag den 6. november, fylder en af Odsherreds husmandspionerer, fhv. parcelist Niels Jensen, Nakke Lyng, 75 år og kan på denne dag se tilbage på en mere end almindelig virksom livsbane.*

Hvor vejen snor sig fra Nykøbing til Rørvig, går denne et stykke ude gennem en typisk hedestrækning, der består af gold flyvesand, delvis bevokset med lyng. Midt i dette triste øde støder vejfarende pludselig på et husmandsbrug, der skyder frem som en oase i ørkenen. Ganske vist, jorden er kun strandsand, men op ad denne myldrer en vegetation så frodig, at man uvilkårlig forbavses, og omkring huset den nydeligste frugthave med træer bugnende fulde af frugt. Og mangen en ukendt har med forbavselse standset og betragtet dette hjem. Der er dog intet trylleri med i spillet. Hjemmet er frugten af et langt livs ukuelige vilje, parret med en enestående dygtighed og et mægtigt fond af arbejdsmod hos dets ejer, den mand, der i morgen fylder 75 år.

For ca. 50 år siden fik Niels Jensen overdraget ca. 9 tdr. land god og øde lynghede på denne plads. Her opførte han et lille hus, og i dette flyttede han ind sammen med sin hustru og tog fat på den besværlige opgave at omskabe hedelandet til frugtbart agerland. Fod for fod stred han sig frem, ryddede lyng og kragetjørn, gødede og hægede, led gang på gang skuffelser, men gav aldrig op.

Vel kunne hjemmet ikke føde familien. Han måtte om dagen gå på arbejde hos fremmede; han var således en stærkt efterspurgt tækkemand. Og om aftenen, om natten og om søndagen sled han hjemme for at nå sit livsmål: at skabe et virkeligt hjem på heden. Tid efter anden fik han købt lidt jord til af en lidt bedre beskaffenhed, og dette satte ham i stand til større kreaturhold og følgelig også gav et større forråd af gødning," Og resten af notitsen mangler.

Hedemanden, Niels Martin Jensen, overlevede begge sine koner og døde 81 år gammel den 8. marts 1933 på sit husmandssted, som han havde overdraget til en datter i sin store børneflok.

Store Peter Madsen Lergraven

Husejer Jens Peter Madsen, der boede i Lergraven langs med Østerlyngvej, udtalte til Holbæk Amts Venstreblads lokalredaktør Erik Pedersen den 7. september 1950.*"Hvor er livet egentlig kort, og hvor går tiden dog hurtigt. Men jeg har levet et ganske almindeligt liv, og et rigtig godt liv"*. Det var få dage før Jens Peter Madsen kunne fejre sin 100 års fødselsdag.

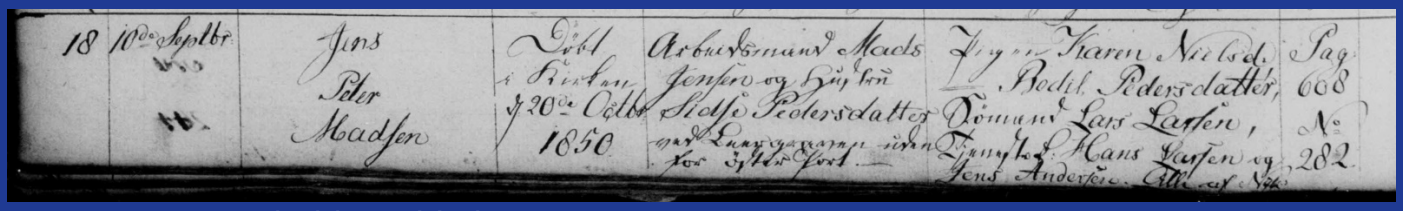
18 10de Septbr. Jens Peter Madsen Søbl i Kirken d. 20de Octbr 1850 Arbeidsmand Mads Jensen og Hustrue Sidse Pedersdatter paa Lergraven ihan Sogn Tyg af Kiaren Niels d. Bodil Pedersdatter, Tømmermand Lars Larsen, Tjenestekarl Hans Larsen og Jens Andersen Alle af Sogn Sag 608 No 282

** Anno 1850 Nykøbing Kirkebog

Jens Peter Madsen kom til verden den 10. september 1850 og voksede op hos forældrene, arbejdsmand Mads Jensen og Sidse Pedersdatter i Lergraven ved den nuværende Østerlyngvej, hvor der den dengang blev gravet ler ud til at kline huse med.

Jens Peter Madsen blev som dreng kun kaldt Peter. Da han i 1860'erne var halvstor dreng, kunne man fiske, der hvor Østerlyngvej og kolonihaverne nu ligger. Ringholmdæmningen var endnu ikke bygget, og strandbredden lå ved Østerlyngvej. Mange af Nykøbings drenge spiddede i det lavvandede farvand fladfisk med spidse søm på et kosteskaft, og bidrog dermed aktivt til, at der kom aftensmad på bordet i de små hjem, hvor pengene også var små.

Om vinteren gled eller skøjtede børnene på det lave vand ved Egenæs og helt ind til havnen. Det gav appetit og bidrog til sundheden. Når sneen dækkede landskabet, løb Nakkebøndernes heste forspændte kaner over isen og lydløst gennem Nykøbings gader.

Børnene fra hele kommunen gik i skole i Nykøbing; men kun hver anden dag, fordi middelklassen og de fattiges børn skulle hjælpe til med arbejdet derhjemme. Det bedre borgerskab holdt fastelavn, og der holdt børnene sig heller ikke tilbage. Drengene gik i flok fra det ene borgerhjem til det andet og slog katten af tønden i gården. Det var en festdag, hvor der alle steder vankede enten boller og chokolade eller øl og kage. Der var ingen forskel på børnene, enten de så gik i betalingsskole eller kommuneskole. Den dag var de allesammen lige.

Peter Madsen kunne i anledningen af sin 100-årsdag, berette om et Nykøbing uden elektricitet og kloakering, men med petroleumslamper og gas og snavs i gaderne. Han huskede nattevægteren, der i byens gader gik sin runde og sang: ”Klokken er slagen elleve”. Det var tegn til, at det var på tide, at byen gik til ro. Og om Nykøbings mange brænderier, der lagde navn til Brændergården, og hvor fattigmandssnapsen kostede 21 øre for en pægl.

Veteraner fra de Slesvigske krige i 1848 og 1864 var nogle hårde halse, som drak for at glemme krigens rædsler. De hjemvendte helte fra 1850 hånede de slagne soldater fra 1864, så de kom op at slås. Peter Madsen hadede vold. Han kom til at opleve 1.- og 2. Verdenskrig; men deltog ikke selv aktivt i krigene.

Han var 12 år gammel, da han kom ud at tjene. Efter sin konfirmation og endt skolegang, fik Peter Madsen først arbejde som karl på bøndergårde i omegnen. Som 20’årig fik han fast arbejde, som lagerarbejder, i konsul Nielsens store købmandsgård på Vesterbro, hvor Pakhuset nu ligger med kulturhus og bibliotek. Lønnen var 25 kr. hvert ½ år, plus kost og drikkepenge.

På de store markedsdage samledes folk fra hele Odsherred i den lille købstad. De staldede hestene op i de forskellige købmandsgårde. Når alle konsul Nielsen og købmand Olsens stalde og tomme magasiner i pakhusene var fyldte til bristepunktet, så åbnede rebslager Andersen sin reberbane, der til sidst også var fyldt med heste og vogne. De mange folk bidrog til, at der kom velstand hos borgerskabet.

Efter 6 år i købmandsgården fik Peter Madsen arbejde på Nykøbings nye driftige havn, som han på trofast vis tjente i mere end en menneskealder. De ugentlige store dampskibsdage trak mange landboere til byen, og mange penge gik fra hånd til hånd. Peter Madsen lastede og lossede tusindvis af fedesvin på de to rutedampere. Fiona sejlede på Københavnsruten, og Isefjord anløb byerne i Isefjorden. Peter Madsen var stærk som en bjørn, og var der en genstridig gris, tog han den blot under armen og bar den om bord. Og det var ikke små baconsvin med et sæt ekstra ribben som nu, men de store, fede brogede danske landsvin og søer, der vejede op til 300 pund.

Som førstemand hos daværende kgl. vejer og måler P. Rasmussen, kom Peter i kontakt med mange mennesker. Blandt ældre avislæsere løber mange versioner om Peter Madsens kæmpekræfter, navnlig i den tid, hvor bønderne på de store samlingsdage kom til bys med kreaturer. På disse dage var der ikke tid til lang puslerig med en stædig fedekalv. Men det behøvedes heller ikke. Peter Madsen huggede en lab i halen eller øret, og enten dyret peb eller vrælede, så måtte det lystre håndtaget.

Arbejdet beholdt han indtil han blev 75 år, hvor han blev tilkendt aldersrente. Men han vedblev at arbejde som gadefejer, brændehugger og havemand. Hver dag fejede han udenfor byens frisør- og barbersalon i den smalle ende af Algade og barbersalonen på hjørnet af Algade og Dr. Margrethevej. Til gengæld kunne han blive klippet og barberet gratis, lige så ofte han havde behov for det.

Peter Madsen var kendt over den ganske by, ja over hele omegnen under navnet. Den store Peter Madsen, hvilket tillægsord blev givet ham for at kende ham fra en jævnaldrende navnebror, der var mindre af vækst.

Som et kuriosum kan nævnes, at var der store fester i byen eller skoven, så var Peter Madsen endnu selvskreven som kontrollør og dørvogter. Uden om hans vagtsomme blik var der ingen snydetamp, der slap ind. Blev trængslen for stærk rakte han blot sin lange arme ud og spærrede indgangen. Trods de 80 virkede disse arme som bomme, der ikke lod sig bryde, og ved en rolig, bestemt og dog gemytlig optræden afværgede han alle angreb på de enemærker, han var sat til at vogte.

siger den 100-aarige Peter Madsen

Han har aldrig været syg og gaar tur hver dag. — Ingen officiel fest paa fødselsdagen

Et karakteristisk billede af Peter Madsen spadserende paa Østerlyngvej med sin trofaste hund

** Den store Peter Madsen gik i højklappede spidssnudede træsko. (HAV)

Sygedage havde Den store Peter Madsen ikke mange af. Ved 100'årsdagen erindrede han, at han havde holdt sengen 5-6 dage i hele sit liv, og gigt og andre plager kendte han ikke til. En gang konsulterede han i en høj alder en overlæge på Nykøbing Sygehus. De fejler jo ikke noget. De kan gå ud og slå min græsplæne, sagde lægen efter at have undersøgt ham.

Igennem avisen og sin radio fulgte Peter Madsen med i alle begivenheder. Han røg til det sidste hver dag på sin pibe, og gik lange ture med sin trofaste hund i skoven. Han var oppe med solen, og mangen er vågnet en årle morgenstund ved at høre Peter Madsens taktfaste træskodump mod gadens stenbro.

Den store Peter Madsens far havde været brændevinskarl på et af byens brænderier. Det havde fået Peter til at se op til Lars Larsen-Ledet, der fra 1881-1958 var Danmarks mest kendte afholdsagitator. Det fik Peter til at søge stillingen som fanebærer for Odsherred Afholdsforening. Han var blevet grebet af og begejstret for afholdsbevægelsens samfundsgavnlige virke, og trofast, som i alle andre forhold, var han også blevet ved i afholdsbevægelsen. Vin var der aldrig vanket fra gratulanterne, da han fyldte 50, 80 og 90 år. Men det behøvedes heller ikke. Mange gratulanter aflagde Peter Madsen visit i det lille hjem i Lergraven.

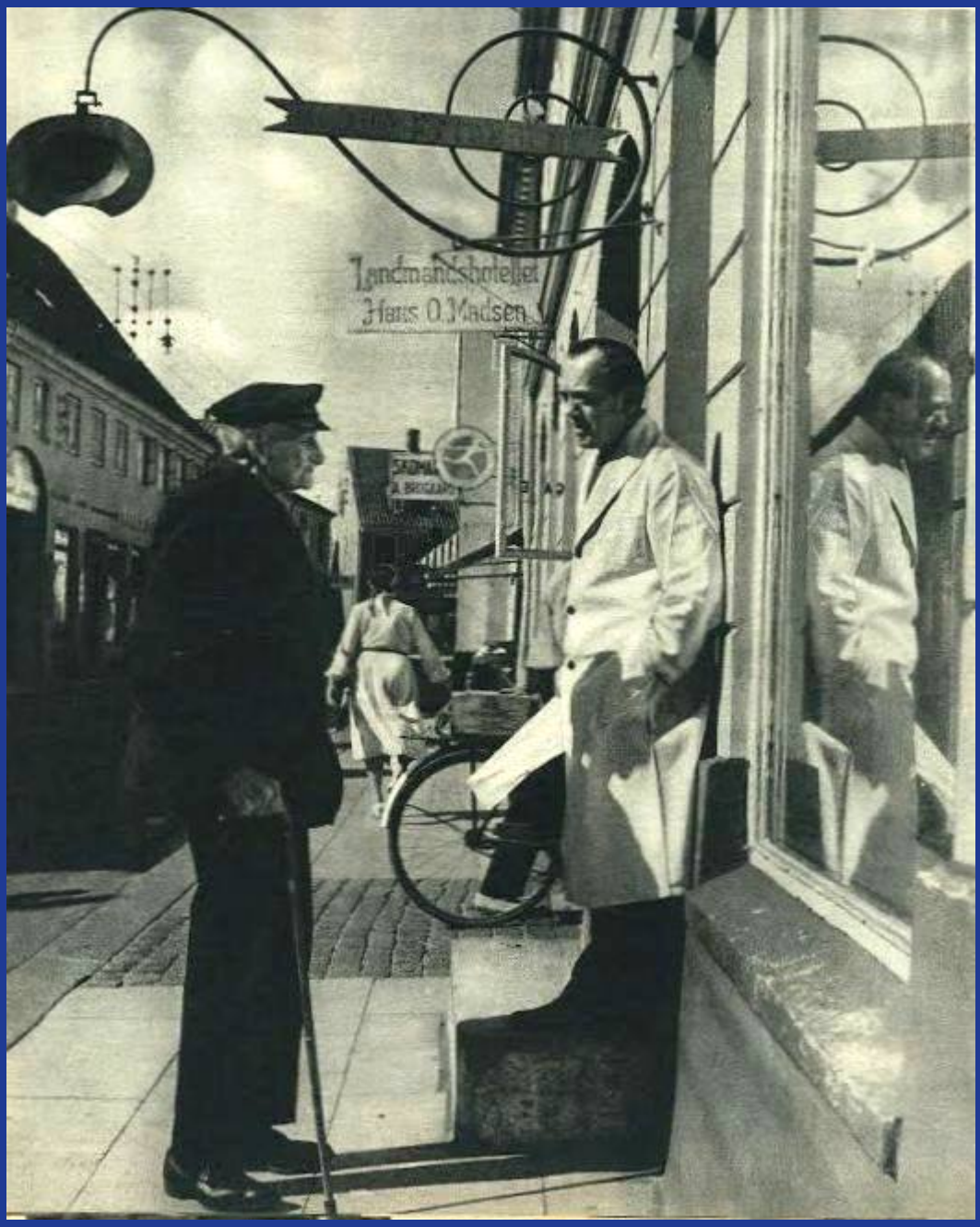

** Billedbladet havde 12. september 1950 en 3-siders artikel om Peter Madsen i anledning af hans 100-års fødselsdag. Her er Store Peter Madsen ved Hans Oscar Petersens barbersalon, der på et tidspunkt havde 8 mennesker beskæftiget i de to afdelinger. (Michael L. Rasmussen).

Peter Madsen havde mistet sin hustru Caroline i 1919, men boede i mange år sammen med en datterdatter Karla og hendes mand, landbrugsmedhjælper Aage Viggo Lundgren Jensen, Østerlyngvej 22.

Da Peter Madsen fyldte 100 år i 1950, havde han ønsket, at der ikke blev gjort alt for meget virak ud af dagen. Men imens Nykøbing Stadsorkester spillede, fandt hundredvis af gæster og masser af gaver frem til huset. Han fik et Aditone-høreapparat fra radioforhandler Lings. Han fik 1 pund kaffe af handelsministeren, og borgmesteren overrakte ham en mappe med byens sejl og 500 kroner. Kongen sendte et telegram, der blev bragt med ilbud.

Hans datter var død og to sønner boede i Amerika. På 100'årsdagen varmede et brev fra sønnen Hans Peter, vedlagt et fotografi af familie og børn i South Dakota. Peter Madsen klæbede billede af sig selv ind i det ene hjørne, så han i hvert fald på billedet var sammen med sin søn, svigerdatter og børnebørnene i USA.

Da Peter Madsen døde 100 år gammel 3. januar 1951, blev han efter højtideligheden i Nykøbing Kirke begravet på Nykøbing gamle kirkegård.

** Arkivar Kurt Sørensen fotograferede i 1976 huset Østerlyngvej 22, matr nr. 38 Østre Lyng, Nykøbing S. Jorder, hvor Peter Madsen havde boet. (Odsherred Lokalarkiv)

Hedegårde og huse på Østerlyng

Hovvig breder sig op til Nakke Lyng og Jagtborg og Østerlyng. En hver må tænke sig til den rigdom i fasaner, agerhøns, skovduer og rugende ande- og gåsearter, der var fra 1902 og 30 år frem. Den gang var der mange spidsmus, pindsvin og muldvarper, ræve og harer, de havde det godt. Rådyr var der ikke så mange af, for de var fortrængt af opdyrkningen af marker til kornavl; men en bestand var i skoven ved Hovvig og Ringholm. Egern var endnu ikke kommet til Odsherred.

Langs skoven ind mod Østerlyng løb et gærde, som var sat i marksten og fyldt ud med skovsandmuld, som så var overgroet med græs, skovbregner og brombærranker. Der var et par steder lavet hul i gærdet, så folk kunne gå ind og samle kogler og brænde. Der har vel også enkelte husmænd listet sig ind gennem skoven ned til vigen, for at få sig en lækker andesteg, når det store andetræk stod på i kolde og blæsende efterårsaftner.

Lige ud for skoven lå Gedemorshuset, hvor Cecilie og Peter Holm boede. Huset var fra 1800'tallet. Cecilie og Peter havde i 1920'erne mange høns og geder, og han supplerede deres indtægt ved at være skovarbejder på Ringholm. Cecilie og Peter var sparsommelige og gæstfrie. Det skete mest om sommeren, at de modtog et kort fra enten hendes søster Kirstine gift med en fisker på Skansehage eller hendes bror Laurits gift med Trine på Ellinge Lyng, som spurgte om de måtte komme på søndagsbesøg. En af Cecilies mange nevøer har nævnt, at der var særdeles hyggeligt i stuerne. I hønsehusene var der så rent, med strøet hvidt sand på gulvet og i vindueskarmene. Trine havde lært Cecilie det med sandet i hønsehusets vindueskarme, så hønsene kaglede, og det var en ren fornøjelse. Når mændene gik og snakkede tog Laurits en sveskesten op af lommen og byttede den ud med skråen, som blev lagt i et stykke papir for at sparre. Selv om Peter Holm og fisker Johan også brugte skrå, så byttede de ikke ud med en sveskesten.

Cecilie holdt gederne. De gik drægtige omkring 5 måneder. Kiddene gik og diede hos geden, til de var 3-4 måneder gamle, hvorefter de fravænnedes. De kønsmodne bukkekid blev taget fra gederne på det tidspunkt. Når fisker eller husmænd havde en ged, som skulle til bukken, blev den sat op på vognen og kørt op til Gedemorshuset. Her blev den sat af i folden på lyngen, hvor en af gedekonens bukke tog over i 6 uger. I perioden september til december kom folk med deres geder. Betalingen foregik kontant, når geden blev hentet af sin ejer. På vejen hjem lugtede geden fælt af bukkens stramme lugt. Men hos husmanden forduftede ubehaget ved tanken om, at geden kunne læmme med op til 4 kid.

** Sjællands Skagen, spadseresti i Skoven ved Østerlyng i 1928. Skoven tilhørte Ringholm gods og blev plantet i 1894. Grøften leder den dag i dag overfladevand væk fra mindre grøfter inde på Østerlyng, så det når tilløbet til Landkanalen øst for Egenæs for til sidst at strømme ud i Isefjorden. (Odsherred Lokarkiv)

Svend Hede Hansen skriver i bogen 'En Fiskerdreng Fortæller omkring årerne 1928-32': *"Naturen var umådelig skøn og meget afvekslende. Jeg vil gå en tur ind gennem området fra Hovvig-skoven med de enstammede, ikke så høje, men kraftige bredkronede østrigske fyr. De kunne nogle år bære en masse flotte kogler, og de bar disse kogler, fordi de groede i den tørre magre sandjord, som standsede deres vækst allerede hen på sommeren. Så skød de næsten ingen skud, men satte i stedet for af til flere kogler. Koglerne faldt ned på den tørre skovbund og åbnede sig i solens varme. Frøene faldt ud af koglerne, små frø med en vinge. Det var meget sjældent, at de fik mulighed til at fæste rod og blive til træer her i denne skov. Det kunne derimod den flerstammede blånålede skovfyr. Den så vi tit herude i skoven og på heden, stå i små selvstændige oaser. Den groede hurtigt op og blev store kraftige træer.*

Drengene herude på Østerlyng samlede de allerflotteste af koglerne op, og tjente lidt penge ved at sælge dem til blomstergartnerne oppe i Nykøbing, som brugte koglerne til kransedekorationer. Men der kom også mænd borte fra om vinteren og samlede koglerne, medens de sad på træerne. De solgte dem til forstplanteskolen, Frost Børkop. Og mens jeg var anlægsgartner i fyrrerne i Rørvig opkøbte jeg kogler for Frost i Børkop i nogle vintre. Det var både fiskere og drenge, der samlede disse kogler på heden og lyngen, og især var der mange skovfyr at samle ude på Højsandet. Jeg tro, at der blev samlet vel ca. 40 tons."

Men nu går vi sammen med Svend Hede Hansen over skovgærdet og ind i Skovvænget: *"Ind imellem de små husmandsteder, som der ligger nogle af her langs med vejen, dejlige hyggelige, men fattige steder, man kan se på det hele, at her er det nøjsomhed, der gælder. Der står et par geder tøjret lidt længere inde på lyngen. Ved det sted vi her går forbi, her er småt og stråtækt, vel nok lidt forfaldent. Børnene render udenfor og leger med kaniner og dværghøns. Vi går nu langsomt skråt ind i heden eller lyngen, for jo længere vi kommer bort fra vejen des mere lyng begynder der at gro her. Skovfyr, gyvel, birke og bævreasp myldrer op næsten alle vegne. Men ind imellem, er der ligegodt dyrket nogle små stykker med rug og kartofler. Fasaner og agerhøns letter af og til ikke langt fra os. Fasanhanerne galer næsten hele tiden."*